

Halide Nusret Zlortuna

je bila dugi niz godina učiteljica u različitim mjestima širom Anadolije. U knjizi *Benim Küçük Dostlarım* (*Moji mali prijatelji*) autorica je objavila sedamnaest priča iz tog perioda svoga života. U predgovoru knjige autorica kaže kako svoje priče na može nazvati pripovijetkama, jer u njima nema “ni kapi mašte”. Ona priča ono što je doživjela i osjećala radeći sa djecom. Stoga podnaslov ove knjige glasi *Hatırlar* (*Sjećanja*). Junaci priče su djeca, učenici o kojima autorica priča s puno ljubavi i topline. Neki od njih kod čitaoca izazivaju suze, a neki osmijeh na licu. Skoro svaki redak ove knjige odaje njenu predanost profesiji.

Knjigu *Benim Küçük Dostlarım* objavilo je prvi put Ministarstvo za kulturu Republike Turske. (Kültür Bakanlığı Yayınları: 236, Halk Kitapları: 3, Ankara 1976.) Knjigu Halide Nusret Zlortuna je Ministarstvo za obrazovanje Republike Turske uvrstilo u lektiru.

MEFHARET

I NJEZINI DRUGARI

Djeca vole mlade nastavnike, posebno djevojčice. Ako stariji nastavnik uspije steći ljubav prema sebi i svome predmetu, to je obično zahvaljujući znanju i sračunatom, isplaniranom ponašanju koje proizlazi iz dugogodišnjeg iskustva. Ili je razlog tome izuzetna ljubav i nježnost koju širi prema okolini, kao snopove svjetla. Ali mlad nastavnik - ako je uz to mio, nasmijan i inteligentan - lahko može steći naklonost i pored svoga neiskustva, pa čak i ako nije osobito uspješan u radu. Priroda mu je veliki pomagač u tome. Ponekad osmijeh u njegovim živahnim očima ili pokret glavom očara sve čak u razredu. Poslije toga “pobjeda” je njegova. Sve dječije duše, poput plodne zemlje, još neobrađene, čekaju sidro koje će on baciti, čekaju sjeme koje će on posijati.

Bila sam nastavnik u “godinama proljeća”.
U onim teškim, mračnim danima za našu zemlju.

Narod je tada bio nesretan. Bila sam nastavnik u nižim razredima jedne privatne škole i u isto sam vrijeme nastojala nastaviti svoje dalje obrazovanje. Jedino moje lijepo sjećanje iz mraka tih teških godina odnosi se na ovu školu; to su dani koje sam provela u njoj.

Bila sam vrlo mlada, suviše mlada za jednog nastavnika. Imala sam tridesetak učenika, svi između osam i jedanaest godina. Bilo je pet djevojčica i ostalo - dječaci. Nikada na pragu jedne učionice nisam osjetila uzbuđenje, strah, vrtoglavicu koje sam doživjela onog dana kada sam kročila u ovaj razred; niti sam nekad poslije osjetila onaj slatki ponos i onu radost koje sam imala svaki put kad bih izlazila iz ovog razreda.

U to vrijeme nije postojao dnevnik kakav se danas koristi. Ali ja sam sama za sebe izmislila teftir. Bila je to sveska od stotinu listova veličine 15 x 20 cm. Pisala bih tu učenikovo ime i ime oca, zatim datum rođenja i onda učenikov kratki opis. Nakon toga upisala bih podatke o porodici, koliko sam o tome mogla znati, i najzad bih se nadvila nad djetetovu dušu. Neiskusna, nova u poslu, nedovoljno upućena, ali sa žarom da saznam, da vidim i naučim, natojala sam upoznati njihov unutrašnji svijet i svake bih sedmice predano na stranice svoje sveske kratkim rečenicama upisivala svaku iskru koju sam

uspijevala vidjeti. Ocjene sam pisala na posljednjoj stranici onog dijela koji sam, odvojila za svakog pojedinog učenika.

Metharet je bila prvo svjetlo u tim "godinama proljeća". Ona je moj prvi učenik i moj prvi prijatelj. Njezin opis prenosim baš onako kako je zapisan na požutjelim listovima tog starog teftera, s rečenicama u kojima ima mnogo poređenja izraženih slikovitim riječima što sam ih koristila prije dvadeset pet godina: "Ima vedre, krupne, plave oči, sjajne kao proljetno nebo na svijetlom i nježnom licu koje izgleda kao latica ruže. Ali ponekad joj oči ispuni sjena uvijenih, svijetlih trepavica, pa se na onom vedrom nebu ponegdje vidi sjenovita šara. Na glatko, bijelo čelo padaju joj mali uvojci zlatne boje a niz bijeli joj vrat s obje strane vise sjajne pletenice. Usne joj liče na rumeni ružin pupoljak a zubi na dva niza sjajnih bisera. Malo niže, stoje ove rečenice, ubilježene tri sedmice kasnije: "Ona je anđeo razreda. Svi ostali izgledaju kao manje važne osobe koje su tu da bi izvršavale njezina naređenja. Ovakav odnos nije bio prirodan samo za Mefharet nego i za sve njezine satelite. Zbunjena sam, naprosto, kako ova mala djevojčica, poput odrasle žene, svojim kapricima, iznenađenjima, otmjenim komplimentima i proračunatim pokretima upravlja malim ljudima oko sebe."

Da, u to vrijeme sve me ovo zbunjivalo. I sada me zbunjuje. Bože moj, kako je to bila tanahna ženska inteligencija! Kažu da obično lijepe žene nisu posebno inteligentne.

Ali, Mefharet je Bog dao obje ove blagodati u velikoj mjeri. A ona ih je, tako mala, znala iskoristiti.

Svi u njenoj okolini - u to sam bila sigurna - voljeli su je toliko da bi za nju učinili sve. Čak su i djevojčice njezinu očiglednu nadmoć prihvatile bez pogovora, tako da im nije padalo na pamet da joj zavide i da se pobune protiv njezine hegemonije. I ja sam - kad sada razmislim to vidim još jasnije - osjećala ponos što me ona voli. I mislila sam da će mi cijeli razred okrenuti leđa ako izgubim njezinu ljubav.

Cijeli razred...

Iako je prošlo četvrt stoljeća, iako nikoga od njih - s jednim izuzetkom - više nikada nisam susrela, ovog časa većinu njih jasno imam pred

očima. Koliko je samo bila ljubomorna Fatma, djevojčica iz Burse sa licem boje breskve i debelom kestenjasto-smeđom pletenicom koja je "gospođa nastavnice" izgovarala neobično slatko kao "gosđonasnice"! Ako bih ja bila malo ljubaznija s nekim od njezinih drugova, ona bi se gušila u plaču. Nurettin, ozbiljan, ponosit, razložen kao odrastao muškarac... Džentlmen od dvanaest godina. Pa onda Adnan i Sedat, dva brata koja uopće ne liče. Stariji blijed, tih, tanak i osjećajan. Mlađi rumen, veseo, bučan, tvrd na osjećanjima.

Te godine sam se u proljeće razboljela. Nakon hiljadu drugih problema koje sam imala u to vrijeme, bolest mi je pala jako teško. Nemoćna i beznadežna u postelji, bila sam u takvom duševnom stanju da sam se strašno bojala smrti i da sam je s nestrpljenjem čekala, samo da se ovaj strah u meni okonča. Bilo je prekrasno proljeće na Göztepe; ljubičaste kite cvjetova navirale su na moje prozore prelazeći u talasima preko čardaka što se nalazio u bašči; preko puta mene plavo, čisto more...

Ništa od ovoga nije mi davalo ni najmanje nade. Nije me moglo pozvati u život. Kao što nisam osjećala nadu i hrabrost, tako nisam osjećala ni "predanost sudbini", nisam osjećala onaj lijepi mir koji čovjeku daje predanost sudbini.

Ležala sam tako sahranjena u bespomoćnu tamu moga unutašnjeg svijeta kad je do mene dotrčala dadilja moga malog brata. Slatkim dijalektom Vana rekla mi je: - Nek' se stijene obruše! Gospođice, puna kapija onih iz škole za siročad 'Aizzoğlu'.

Hoće da te vide.

Mir neka je s njom, bila je vesela žena. Svaku bi rečenicu započinjala riječima: "Nek' se stijene obruše."

Kad je vidjela da je gledam a ne razumijem, glasno se nasmijala i pojasnila mi:

"Tvoji su đaci došli. Tvoji đaci."

U tom sam času ugledala proljeće. Vidjela sam lila cvjetove što su mi ulazili kroz prozor, vidjela sam u daljini modro i čisto more, i u čudu sam čula u bašči ptice kako cvrkuću. Oni su jedno

po jedno stidljivo ulazili u sobu lica rumenih od umora. U rukama su nosili poljsko cvijeće. Pješačili su od Kadiköya do Göztepe berući usput cvijeće.

U jednom je času moj cijeli krevet prekrilo cvijeće i ja sam bila sretna. Tako je - bila sam sretna, ja koja sam se do prethodnog trenutka gušila u tamnoj i strašnoj provaliji beznada, htjela sam im se zahvaliti uz suze radosnice i sve ih jedno po jedno zagrliti i poljubiti, htjela sam im kazati da su me spasili. Ali, nije mi to dopustila ozbiljnost učitelja. Zato sam sakrila u sebi ovo veliko i lijepo uzbuđenje koje me u jednom trenutku vratilo u život. Samo sam im se nasmiješila i prigodnim se riječima zahvalila.

Ova su djeca otišla svojim kućama a da nikada nisu saznala koliko su me tog dana usrećila.

NADIDE

Nju nisam upoznala u školi nego u bolnici. Prvi dan kad sam došla u školu nastavnici su o njoj govorili s tugom:

“Jedno nam dijete u četvrtom razredu ima bolesna pluća. Da vidite samo kako je to nježna, kako osjećajna, kako inteligentna djevojka. Lijepo piše i lijepo svira violinu.”

Te večeri je nekoliko njih krenulo da je obidu. I ja sam im se pridružila. S nama je bila i jedna učenica završnog razreda. Ona je bila najbliža prijateljica bolesnice. Ponijela joj je haljinu što joj je sama sašila od cicanog materijala sa roza ružama.

U hodniku što je mirisao na lijekove čistačica je otvorila vrata. Ušli smo. Nadide je ležala među bijelim pokrivačima, kao blijedi cvijet kamilice. Nježno lice uramljeno u sjajne, žute kovrdže izgledalo je još manje. Imala je rumen na jabučicama, što je dolazila od temperature, i čudan sjaj u proljetno zelenim očima. Kad nas je ugledala, lice joj dobi blag izraz.

- Dobro došli gospođo direktorice. Dobro došli, gospođo nastavnice. Očekivala sam vas. Sama sam sebi govorila da ćete danas sigurno doći.

Kad je mene ugledala, zašutjela je. Predstavili su me:

- Nova nastavnica književnosti.

Ispitivačke oči nasmijaše se veselo:

- Poznajem Vas - reče - čitala sam Vaše tekstove u novinama.

- Zar ti čitaš novine, dijete moje?

- Čitam. Jako volim lijepu književnost, nastavnice. Ja uvijek...

Nije završila rečenicu. Ugledala je svoju prijateljicu što je stajala iza nas, pa je radosno uzviknula.

- Ah Mediha abla, zar si i ti ovdje!?

Mediha je polahko razvezala paket u ruci, izvadila je haljinu i pružila je mladoj bolesnici:

- Sašila sam ti haljinu, Nadide. Pogledaj, ova će ti boja lijepo pristajati.

Nadidine bijele ruke s nježnim prstima poletješe kroz zrak:

- Hvala ti, Mediha abla. Molim te, objesi je ovdje. Ne tamo! Ovdje, naspram mene. Tako. Kako je samo lijepa! Hvala ti, Mediha abla.

Onda se izvinila postidjevši se zbog ovog djetinjastog uzbuđenja koje je nehotice pokazala:

- Ah gospođo direktorice, oprostite mi. Tako mi se dopala. Zato što ju je sašila moja Mediha abla. Čovjeku dosadi crna kecelja, zar ne, gospođo nastavnice! Je l' de, kad ozdravim, ja ću petkom (tada je petak bio dan odmora) oblačiti ovu haljinu i u njoj hodati po školi.

Silno je željela da joj dadnemo za pravo.

Pomoćnica direktora, inače vrlo vedra mlada žena, nalazila je i govorila lijepe riječi koje su djevojku uveseljavale. Ja sam ostala bez riječi; još gore nešto mi je stalo u grlu i suze mi navirale na oči. Grizla sam usne da ne zaplačem kraj ovoga osjećajnog djeteta. A ona je tako slatkom, i u isto vrijeme tako sjetnom razdraganošću prelazila s teme na temu i neprestano pričala.

- Rekla sam i gospođinu direktoru kako ne mogu jesti bolničku hranu. Gospođo direktorice, sada mi svakog dana iz škole dolazi hrana koju volim. Ne znam kako da Vam zahvalim. Svima vama. Svima sam vam zahvalna. Kako ću vam to uzvratiti? A ja sam vas već dovoljno ljutila, zar ne? Da, da, znam... Bila sam nemirna, ljutila sam vas. Mislila sam da me uopće ne volite. Kako sam ja bila blesava djevojka. Kad biste samo znali koliko se sada kajem. Koliko mnogo...

Zaplakala je. A ja, trudeći se da se nasmiješim, rekoh:

- Dijete moje, djeca često ljute majke svojim nestašlucima. Tako je to od kad je svijeta i vijeka. Nema nikakvoga smisla da se ti sad zbog toga žalostiš.

Ostali podržase moje riječi. Ona otvori širom oči koje su suze pretvorile u pravi smaragd.

- Ali vidjećete, gospođo nastavnice, kako ću biti dobra djevojka kad ozdravim. Biću najbolja djevojka na svijetu.

- Dobro, dobro, Ali, da bi ozdravila već sada moraš postati mirnija, moraš manje pričati, Nadide. Ovako se umaraš.

- Ne, ne, gospođo direktorice. Po cijeli dan sjedim naspram tete Fatme i šutim. A ja se osjećam bolje kad pričam. Razgovaram i sa ljekarom. On hoće da ja šutim, ali ga ne slušam. Da Vam malo zasviram violinu. Abla, molim te, dodaj violinu.

- Nadide, umorićeš se, dijete moje. Drugi dan ćemo slušati violinu.

- Molim Vas, gospođo nastavnice, dopustite mi. Tako se dobro osjećam...

Uzela je violinu iz Medihine ruke i počela svirati. Svirala je i pjevala. Imala je vrlo lijep, tugaljiv glas koji dira u srce. Jedan stih pjesme koju je svirala zabio mi se u srce kao nož i ostao je tu. Neću ga zaboraviti dok sam živa.

Na zemlji, i na nebesima, i svuda je tuđina! Riječ "tuđina" imala je tako neobičnu, tako podavajuću dužinu. Nisam više mogla izdržati, izašla sam van.

Kad sam se vratila u školu, sa suzama u očima sam slušala svoje kolegice. Nadide je bila "dijete škole", sirotica, bez igdje ikoga. Upala pluća, pa onda upala plućne maramice. I nakon toga galopirajuća tuberkuloza. Gušio me vlastiti glas dok sam pitala:

- Ima li joj spasa?

- Nije sigurno, odgovarali su bespomoćno šireći ruke. Doktor Dželal se silno trudi, ali nada je mala.

Narednog dana upoznala sam i doktora Dželala. On je bio ljekar internista u bolnici i liječnik naše škole. Kasnije, kad sam ga bolje upoznala, vidjela sam da je bio i dobar ljekar i izvanredan čovjek. Svi smo vidjeli koliko se trudio da izliječi djevojku i koliko je patio kad je shvatio da je neće moći spasiti. Bolest je bila jača i od bolesnice i od ljekara. Ni prsti od osamnaest ljeta

koji su se tako čvrsto obavili oko života, ni ruke mladog ljekara pune znanja, knjiga i lijekova nisu mogli spriječiti zvijer koja je nagrizala pluća i svakog dana postojala sve jača. Svaki put kad bih posjetila Nadide nalazila sam je sve slabijom, sve nemoćnijom i - kako tužno - sve vedrijom i sve više vezanom za život. To mi je paralo dušu. Za kratko vrijeme postale smo dobre prijateljice. Oslovljavala me sa "gospođo pjesnikinjo". Voljela me je koliko je voljela poeziju, vjerovala mi je koliko je vjerovala poeziji. Ponekad bih sjela na ivicu njezinog kreveta i čitala joj pjesme i priče. Ponekad bi opet ona meni tiho pjevala. Posebno je voljela pjesmu "Tuđina". Kad bi izgovarala riječi "na zemlji, i na nebesima, i svuda je tuđina" u njenom glasu, u njenom lijepom glasu postojala je sve jača žalost da sam ja svaki put grizla usne da ne bih zaplakala kao što sam prvi put.

Ona mi je, malo po malo, čak i ne primijetivši, ispričala veliku tajnu svoga srca. Bila je to krajnje čista, krajnje naivna i krajnje djetinjasta ljubavna priča, ali i najveći san u njezinoj bolesnoj, dječijoj glavici. Za nju je to bila velika istina nalik na priče o Lejli i Medžnunu, o Širin i Ferhatu. Njezi Ferhat bio je tada u završnom razredu Muške učiteljske škole, uskoro je trebao postati učitelj. Naredne godine je trebalo da Nadide postane učiteljica. Sićušno lice joj se u talasima crvenjelo dok mi je pričala o ("gnijezdu" koje će njih dvoje sviti. Dijete bez igdje ikoga htjelo je imati "kuću", Kuću... Njihovu kuću... Kuća je ovoj siroti djevojci zauzimala sve njeno vrijeme od kad zna za sebe. Kuća je bila "džennet", bila je sama za sebe sreća, daleko od "zvuka zvona" koji je označavao njezina najjednostavnija i najprirodnija prava kao što je objed, kao što je spavanje; bio je to zvuk prema kojem je ona igrala ko što igra lutka. A kuća je bila sreća koju ona nikada nije upoznala, o kojoj je samo maštala u besanim noćima.

Sada je Nadidina kuća na jednom brdu što gleda u munaru Sultan Selimove džamije u Jedreni. Jadno dijete tamo samo sniva svoj beskrajni san.

ZEYNO

U razredu su bile dvije Zejnep. Jedna je bila plavokosa, rumeno-bijela djevojčica: Zejnep Redžep broj 62. Druga je bila djevojčica tena čokoladaste boje, kovrdžave, crne kose. Imala je blago lice nježnog izraza. Onu su prvu drugovi zvali "Žuta Zejnep", a ovu samo "Arapkinja".

- Arapkinjo...

Ona nije pokazivala da se ljuti na ovakvo oslovljavanje, uvijek bi im odgovarala osmijehom. Onda bi svoju lijepu glavu nakrivila na desnu stranu i sa prigušenim žalom bi govorila:

- Pravo kažu, nije to netačno.

Ali, svaki dan se redovno svadala sa svojim drugarima, bez ikakvoga razloga. Govorili su joj da je "ljuta, nepodnošljiva, nepristupačna". Tako su za nju mislili ne samo njezini drugovi nego i nastavnici.

Da bih razlikovala dvije Zejnep u razredu, ja sam ovu - moju Zejnep - prozvala Zejno. Od tog dana zaboravljena je "Arapkinja", svi su je počeli zvati "Zejno". Kad je oslove ovim imenom, u njenim, kao zift crnim očima tužnog pogleda, bljesnuo bi pa se ugasio osmijeh poput kadife.

Niti je ona koga voljela, niti je nju ko volio. U prvo vrijeme nisam razumijevala zbog čega su ljubomorni na nju. A bili su ljubomorni. Čak i djeca s kojom je od malih nogu zajedno rasla uživala su da joj nanose bol. Nekoliko sam puta i sama vidjela da se od toga Zejno onesvijestila. Bio je to prizor od kojeg se srce cijepa: djevojčica viče i gubi dah, na usa joj ide pjena, vilice joj se stegnu; lice slatkog čokoladastog tena pocrni, pa pobljedi. A onda dolazi sebi stenjući i dozivajući oca.

Nisam li možda neumjesno pokazala duboku nježnost koju sam osjećala prema ovom usamljenom, čudnom, bolesnom djetetu? Jesu li joj možda zbog toga još više nanosili bol? Da, možda je jednim dijelom i moj odnos imao utjecaja. Razmišljala sam i razmišljala, i na kraju sam otkrila pravi razlog: ona je imala dušu koja ne liči ni na jednu drugu, imala je ponosnu i

plašljivu dušu poput divlje srne koja bježi od svoje okoline. Drugi nisu mogli podnijeti ovu Zejninu osobinu koja je, zapravo, njima bila strana i kojom se ona izdizala iznad drugih. Uporno sam tražila vrata do njezinog srca, ali ih nisam mogla naći. Ne da nisam mogla naći vrata da uđem u njezin unutrašnji svijet nego čak nisam nalazila ni uskog prolaza. Sama je sebe zarobila između gola četiri zida svoga ponosa.

Bila je proljetna večer... Prošlo je od tada dvadesetak godina, a ja se još uvijek sveg živo sjećam. Da živim i stotinu godina, neću zaboraviti tu čudnu noć. Bila sam dežurna u školi. Nas smo tri prijateljice uvijek bile zajedno - i dežurale smo stalno zajedno - pa su se, aludirajući na to, šalili s nama nazivajući nas "sadžak". Ali, to večer je Neilta, jedna od moje drage dvije prijateljice, bila bolesna. Druga, Bedrije, bdjela je kraj nje. Zato sam ja morala sama dežurati. Svi drugi su skupa otišli u kino.

Jedna je velika prostorija, koju smo uvijek koristili kao spavaonicu, a ponekad kao salu za zabave i svečanosti, dijelila školu. Na jednoj strani nalazila se soba za direktora, zbornica, laboratorij i depo. Već sam bila obišla učionice. U toku je bio noćni rad za učenice. Radile su tiho, bez glasa, kao i obično. Ja sam mirna i zadovoljna došla u zbornicu, da bih kasnije ponovo obišla učionice. Sjela sam za sto što se nalazio u uglu zbornice.

Odjednom mi do ušiju dođe Zejnin glas. Dva puta je bolno pozvala "nastavnice, nastavnice", kao da doziva upomoć. Odmah sam skočila i u istom času - ne znam kako, na koji način, kao da nema zidova, sala, ni hodnika - u istom času vidjela sam Zejno u hodniku gdje se nalazio njezin razred kako tužno plače, oslonjena rukom na zid i licem na ruku.

Ne sjećam se kako sam sišla niz stepenice, kako sam prešla onaj dugački hodnik, kako sam se ponovo popela uz stepenice! Nađoh se najzad na vratima njezinoga razreda. Tu je Zejno plakala u položaju kako sam je maloprije zamislila, rukom naslonjena na zid a sićušnim licem na ruku. U času se osjetih potresenom osjećanjem koje je ličilo na čuđenje, i još više na užasavanje.

Njeni su jecaji postajali sve češći, bio je to početak krize. Rekla sam da odmah pozovu medicinsku sestru. Onda sam naredila da dijete, koje samo što se nije onesvijestilo, odnesu u odjel za bolesnike. Tu sam pomagala sestri, dok su mi suze lile iz očiju. Kad je dolazila sebi, Zejno te večeri nije dozivala oca nego je izgovarala "nastavnice, nastavnice". Savijala mi se oko ruku dok joj se u jedva otvorenim očima vidjela srašna praznina. Dozivala je:

- Sestro moja, sestro, sestro...

Od te noći postala sam prijatelj se Zejno. Izgleda da je u svom ponosnom, zatvorenom srcu, koje se nikome nije otvaralo, meni ustupila malo mjesta. Malo-pomalo počela mi je govoriti svaki svoj bol, svaku svoju žalbu, svaki svoj problem. I ispričala mi je svoj život:

Rođena je u Siriji, u selu blizu obale Sredozemnog mora. Majku nije zapamtila. Imala je oca, nanu, sestru i brata. Tog perioda sjećala se kao blijedih slika, kao snova kojih se veliki dio zaboravi. Rat, bijeda, neprijatelji, selidba... Sve je to bilo strašna agonija. Najzad su ih jednu večer, njih pun čamac djece, doveli u sirotište u Ortaköyü. Dok je to pričala, Zejnine oči su se širile od straha i užasa. Šta je bilo s njezinim ocem, nanom, sestrom i malim bratom? Gdje su ostali? To nije znala. Prema ocu je osjećala neopisivu ljutnju, čak srdžbu. Nikako im nije mogla oprostiti što je godinama ne traže i ne nalaze. A mislim da je istovremeno oca voljela najviše na svijetu. Ali, ona je to sasvim poricala, govorila je:

"Naravno da sam ga voljela. Zar to nije prirodno. Ludo sam ga voljela. Ali sada... Sad ga nimalo ne volim. Zar se može voljeti otac koji ne traži svoju djecu. Da sam ja na njegovom mjestu, prošla bih cijeli svijet da nađem svoje kćeri."

Jednog sam joj dana rekla:

- Zejno, zašto ti na pamet ne padne misao da ti je otac možda umro. Da nije umro, sigurno bi vas potražio.

Kruta tama u njezinim očima odjednom omekša, istopi se, postade nešto milo:

- Stvarno nastavnice! Stvarno! Možda je jadnik umro.

I ova je mogućnost naprosto za nju postala nada, za nju je postala utjeha. Radije je prihvatila mogućnost da je umro čovjek kojega je najviše na svijetu voljela, koji joj je bio jedini oslonac, nego mogućnost da je nju zanemario. Sjećam se da sam pred ovim neobičnim, ovim svirepim ponosom osjetila nekakvu čudnu strepnju, nekakav čudan strah; godinama sam Zejno vodila kroz životne situacije koristeći njezin ponos kao kormilo.

SELIM

Šta znači siromašno dijete? To nikada ne može znati ni jedan moj kolega koji nije bio učitelj u internatu u provinciji. Nekoliko sam godina radila u provinciji u jednom internatu. Kasnije sam držala nastavu u Istanbulu u velikoj djevojačkoj školi koja je imala skoro hiljadu učenica. Ali lice pravog 'siromašnog djeteta' nisam susrela ni u jednoj od ovih škola. Tada još nisam znala kako čovjeku zadrhti srce pred gorkom stvarnošću.

Nikada ne mogu zaboraviti čudo i užas koje sam osjetila kad sam stupila u B odjeljenje prvog razreda škole u K... U razredu je bilo pedeset učenika koji imaju između dvanaest i dvadeset - da, dvadeset - godina. I mogu reći da ni jedan od njih nije izgledao onako kako sam ja bila navikla vidjeti učenike. Bila je zima. Drhtali su u poderanoj, tankoj, pohabanoj odjeći. Noge u poderanoj obući, bez čarapa, sleđene, pomodrine, ispucane kože... U desetogodišnjem profesionalnom iskustvu prvi put u razredu za katedrom nisam nalazila riječi koje ću izgovoriti, tražila sam ih i gutala. Kao da me nešto gušilo u grlu.

Onda sam nešto kazala da bih odagnala zbunjenost iz snatiželjnih, nestrpljivih očiju mladića koji su bili popunili zadnje redove. Zadnji redovi izazivali su kod mene neku bojazan, a prvi neopisivu bol u srcu. Bože moj, kako su ovi u prvim redovima bili mala, mršava stvorenja! Kako su ih samo spalili groznica i neimaština! Hodala sam između klupa i, nastojeći da dovedem do kraja ovaj čas koji sam bila odvojila

za obraćanje đacima, postavljala sam im sitna, čak beznačajna pitanja: “Kako se zoveš?” “Koliko ti je godina?” “Kako ti se zove majka?”, i slično.

Spustila sam ruku na rame jednoga mališana, sitnog i bezizražajnog, koji je sjedio u prvom redu, zgrčen u ljetnoj košulji izderanoj sleđa:

Kako ti je ime, dječče?

To malo stvorenje podiglo je glavu i nasmiješilo mi se. Tek tada sam na bezbojnom, suhom licu, velikom samo kao dlan, ugledala par prekrasnih, sjajnih, tamnih očiju i dva niza bijelih zuba. U očima mu je blistala inteligencija. Odgovorio mi je živahnim i slatkim dječjim glasom:

- Selim, molim.
- Koliko ti je godina?
- Trinaest, molim.
- Imaš li oca?

Mršave grudi je ponosno isprσιο:

- Imam, molim, otac mi je limar.

Da li mu je ovaj ponos davalo to što je dijete čovjeka koji zarađuje hljeb noseći se prsa u prsa sa životom! Već u tom trenutku osvojila me veličina i snaga u duši tog malog stvorenja. Nakon toga počelo je između nas prijateljstvo koje je iz dana u dan postojalo sve dublje. Bio je najmlađe dijete starog i siromašnog oca. Imao je oženjene braću i sestre. Svako od njih bavio se svojom porodicom i svojim problemima. A majka... Da, imao je majku. Čak ju je volio više nego oca. Prema ocu je gajio duboku zahvalnost. Sa žaljenjem je govorio: “Toliko mnogo radi u ovim godinama samo da bi mene mogao školovati. Jadni moj otac. Saznala sam i šta je razlog što taj jadni otac “koji je toliko mnogo radio” nije imao čak ni toliko mogućnosti da mu drago dijete nosi čistu odjeću: limarski zanati su

bili u rukama naših jevrejskih sugrađana. Stari Turčin nije mogao izdržati njihovu konkurenciju.

Selim je bio inteligentan, pametan, vrijedan i pravedan dječak. Svi su nastavnici s njim bili zadovoljni. Nastavnik matematike - tadašnjim rječnikom kazano nastavnik računa - govorio je o njemu kao o vrlo inteligentnom djetetu. Nastavnik crtanja ga je hvalio da je “posebno darovit”. Nastavnik tjelesnog odgoja je govorio: “Selim je izuzetno dijete. Tijelo mu je kao od gume”. A po mome mišljenju je Selim zapravo na časovima turskog jezika pokazivao “posebnu darovitost”.

Te je godine Bajram došao u proljeće i zatekao Selima u novoj odjeći. Bila je to odjeća koja mu je vrlo lijepo odgovarala. Uprkos tome, u Selimovim očima, u onim vrlo lijepim dječjim očima, koje su bile ozbiljne i duboke kad misli, a mile i sjajne kad se smije, postojala je nekakva nejasna sjenka. Ne znam šta je to bilo. Ne znam šta je bio razlog toj sjenci u njegovim očima. Ali, ista je takva sjenka pala i na moju dušu, i ostala tamo.

Ovu sjenku dugo godina nisam potisnula iz sebe, sve do vremena dok nisam onoga malog Selima vidjela pred sobom sretnog i rasterećenog, kao odraslog čovjeka naoružanog od glave do pete za život.

(Iz knjige *Benim Küçük Dostlarım*)
S turskog Kerima Filan

